

Література

1. Кримінальний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21 – Ст. 920.
2. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
3. Юридична енциклопедія [Текст]: в 6 т. / гол. редкол: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1. – 672 с.
4. Мохончук С.М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : авторська дис. ... докт-ра. юрид. наук: 12.00.08 / Сергій Михайлович Мохончук; Нац. юрид. ун-т ім. Я.Мудрого. – Х. : 2014. – 42 с.

Радутний О. Е.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОКРЕМІ РІЗНОВИДИ ПРОПАГАНДИ

Чинний КК України (далі – «КК») в Розділі XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» передбачає відповідальність за публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів (ст. 436 КК «Пропаганда війни») та за пропаганду неонацистської ідеології (ст. 436 КК «Публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганда неонацистської ідеології, виготовлення та (або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників»).

З моменту набрання чинності КК України 2001 року стаття 436 не зазнала жодних змін, статтю 436¹ Кодекс було доповнено згідно із Законом України від 16.01.2014 р. № 729-VII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму», потім виключено у зв'язку з втратою цим Законом чинності відповідно до Закону України від 28.01.2014 р. № 732-VII «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України», а потім знов, в тій самій редакції, доповнено згідно із Законом України від 28.01.2014 р. № 735-VII, який мав таку саму назву, як і попередній, – «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму».

Вказану протиправну (у розумінні – передбачену) поведінку законодавець відносить до злочинів невеликої (ст. 436¹ КК) або середньої тяжкості (ст. 436 КК), у зв'язку з чим за формальною ознакою пропаганда неонацистської ідеології є менш суспільно небезпечним явищем, ніж пропаганда агресивної війни.

Не підпадає під кримінально-правову заборону пропаганда таких різновидів соціально-політичних ідеологій, як анархізм, консерватизм та лібералізм, класових – соціалізм та марксизм-ленінізм, національних – нацизм (слід відрізняти від неонацизму) та націоналізм, інших – фемінізм, гуманізм тощо.

Чи є взагалі соціально обумовленою та виправданою заборона будь-якої ідеології як системи політичних, правових, етичних, художніх, релігійних, філософських та інших поглядів? Напевно, що ні, але це тема окремого дослідження, благо що цим питанням вже давно опікуються фахівці з філософії права та інші зацікавлені дослідники.

Чи є виправданою та соціально обумовленою кримінально-правова заборона пропаганди певної ідеології? Для відповіді на це питання слід, перш за все, звернутися до визначення терміну пропаганда.

Під пропагандою, зазвичай, розуміють поширення (від лат. *propago* - поширюю) політичних, філософських, наукових, мистецьких або інших поглядів, ідей, фактів, аргументів та інших відомостей, у тому числі чуток або завідомо неправдивих відомостей задля формування суспільної думки та свідомості, активізації певної бажаної діяльності.

Поширення поглядів та аргументів з метою формування певної суспільної думки та(або) активізації певної бажаної діяльності щодо війни, яка не є агресивною, не утворює ознаки будь-якого злочину.

Така сама діяльність щодо певних політичних, релігійних або філософських поглядів утворює окремі ознаки складу злочину, відповідальність за яких передбачена ст. 436¹ КК, якщо вони ідентифіковані як неонацизм. Залишається відкритим питання, чи достатньо самоідентифікації прихильників цих поглядів, чи треба в якомусь формалізованому порядку (можливо, – судовому або за допомогою експертизи) приходити до певного висновку, чи підпадають під кримінально-правову заборону супутні, суміжні течії, або витоки неонацизму.

Не однаковим є опис об'єктивної сторони розглядуваних злочинів. Так, в ч.1 ст. 436 КК прямо не міститься визначення, але з її назви випливає, що під кримінально-караною пропагандою війни, напевно, слід розуміти публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

Між тим, диспозицією ч.1 ст.436¹ КК такі різновиди протиправної поведінки, як пропаганда ідеології, виготовлення та(або) розповсюдження матеріалів, передбачено

в якості самостійних форм, з чого випливає, що в цьому випадку та на відміну від ч. 1 ст. 436 КК пропаганда не охоплює розповсюдження або виготовлення, тобто, вони не співвідносяться між собою як родове та видове поняття.

Це не є прийнятним, адже, з точки зору системного підходу до розробки будь-якого нормативного акту та у конкретному випадку – подальшого застосування КК у практичній правоохоронній діяльності, певні терміни не можуть бути вживані у різних значеннях.

Чинний КК ще в одній статті у редакції Закону України № 1707-VI від 05.11.2009 передбачає відповідальність за діяльність, яка пов'язана з пропагандою, але ця ознака характеризує вже предмет злочину – твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ч. 1 ст. 300 КК), кіно- та відеопродукція такої самої спрямованості (ч. 2 ст. 300 КК).

Якщо виготовлення та(або) розповсюдження розглядати в якості форм пропаганди, тоді слід вважати пропагандою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади дії з розповсюдження відповідних матеріалів (ч. 2 ст. 109 КК), пропагандою посягання на територіальну цілісність і недоторканність України – розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 1 ст. 110 КК), терористичного акту – розповсюдження або виготовлення матеріалів закликами до нього (ч. 1 ст. 258² КК), пропагандою дій, що загрожують громадському порядку – виготовлення або розповсюдження матеріалів з публічними закликами до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку (ч. 1 ст. 295 КК), пропагандою порнографії – виготовлення або розповсюдження творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру (ч. 1 ст. 301 КК), пропагандою геноциду – виготовлення матеріалів із закликами до нього з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів (ч. 2 ст. 442 КК) тощо.

Пропаганда певних політичних, філософських, наукових, мистецьких або інших поглядів, ідей, фактів, аргументів та інших відомостей для формування суспільної думки та свідомості, активізації певної бажаної діяльності тощо може відбуватися і без виготовлення певних матеріалів або їх розповсюдження (наприклад, заклики блаженного чи юридичного).

Отже, пропаганду слід розглядати як окрему та самостійну форму діяльності по відношенню до виготовлення або розповсюдження певних матеріалів, тобто, як поняття, які мають певні обсяги перехрещення, але не поглинають одне інше.

Що стосується питання про доцільність заборони конкретної ідеології або її пропаганди, воно залишається дискусійним.